

**ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ОКУПОВАНОМУ РОСІЄЮ КРИМУ**

Андрій Клименко

© 2015 The Atlantic Council of the United States та Freedom House. Усі права захищено. Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена або передана у будь-якій формі та будь-якими засобами без письмового дозволу Atlantic Council (Атлантична Рада) або Freedom House (Дім Свободи) за винятком коротких цитат у статтях з новин, критиці та рецензіях.

Запити приймаються за адресою:

Atlantic Council
1030 15th Street, NW, 12th Floor
Washington, DC 20005

ТА

Freedom House
1850 M Street, NW
Washington, DC 20036

ISBN: 978-1-61977-980-8

Дизайн *Ейпріл Брейді*. В оформленні обкладинки використана обробка фотографії проросійських сил у селі Перевальне, Крим.

Фотографія *Антоні Голобородька*

Переклад *Юлії Гарасим*

Цей звіт підготовлений та опублікований з дотриманням Політики інтелектуальної незалежності Атлантичної Ради. Усю відповідальність за аналіз та рекомендації несе автор. Атлантична Рада, Дім Свободи та їхні меценати не визначають, а також не обов'язково підтримують або відстоюють будь-які висновки цього звіту.

Березень 2015

ЗМІСТ

Передмова	1
Короткий огляд	3
Порушення прав людини в окупованому Росією Криму	4
Зміна влади та громадянства	6
Обмеження доступу до інформації та утиски ЗМІ: створення «інформаційного гетто».....	8
Переслідування противників анексії та «нелояльних» груп.....	10
Майнові права.....	17
Висновок.....	18
Додаток: Хронологія анексії	19

ПЕРЕДМОВА

«Зелені чоловічки», які почали з'являтися у різних частинах Криму на початку 2014 року, та встановлювати контроль над ключовими об'єктами інфраструктури, відкриваючи таким чином шлях маргінальним політичним діям для захоплення влади, були в авангарді насильницьких політичних змін, які призвели до серйозних порушень прав людини на території Кримського півострова.

Під чітким контролем виконавчих та правоохоронних органів так звана «кримська влада», прикриваючись впровадженням законодавства Російської Федерації, створила гібридну систему, де російські закони стали об'єктом маніпуляції для «сил самооборони» та «влади Республіки Крим». Ці сили отримали владу не завдяки підтримці місцевого населення, а завдяки зброї у їхніх руках.

У середовищі, де всім заправляє застосування грубої сили, міжнародна спільнота втратила доступ до основної інформації про політичні, економічні та соціальні події на Кримському півострові. В результаті цього, порушення прав людини, які вже стали звичним явищем у житті Криму, не висвітлюються належним чином та залишаються малозрозумілими.

Дім Свободи та Євразійський центр імені Діну Патрічіу Атлантичної Ради з гордістю презентують звіт Андрія Клименка — «Порушення прав людини в окупованому Росією Криму». Його дослідження є важливим внеском в наше розуміння подій, що відбулися у Криму після силового захоплення півострова Кремлем у лютому 2014 року, яке розпочало кризу, що докорінно змінила оцінку ситуації з безпекою у Європі та Євразії.

Російський Президент Володимир Путін намагався виправдати інтервенцію в Крим, стверджуючи, що етнічні росіяни та користувачі російської мови опинилися під загрозою через дії української влади та націоналістів. Дослідження А. Клименка, яке ґрунтується на численних неупереджених фактах, чітко показує, що саме російська інтервенція розпочала хвилю репресій на півострові. Відповідно до законів та політики,

які запровадив Кремль, будь-який мешканець Криму, який відмовляється брати російське громадянство та отримувати російський паспорт, або намагається залишити українське громадянство, втрачає право проживати, працювати та навіть в'їжджати на півострів.

Такі дії порушують основоположні міжнародні права людини, включаючи базові громадянські, політичні та соціальні права. Вже цього є достатньо, аби подіям у Криму приділяли більше уваги, а представники місцевої влади несли відповідальність за дискредитацію ідеї основоположних свобод людини.

Цей звіт є частиною Ініціативи Атлантичної Ради «Україна в Європі». Цю ініціативу було започатковано на початку 2014 року, для того щоб допомогти українському народу визначитися із своїм майбутнім в світлі зростаючого авторитарного правління в країні (за президенства Віктора Януковича) та російської агресії. З огляду на те, що у травні 2014 року Україна обрала зорієнтованого на реформи президента, Петра Порошенка, та новий парламент у жовтні того ж року, Ініціатива «Україна в Європі» зосередила свої зусилля на наданні Україні допомоги в впровадженні демократичних та ринкових реформ, а також у протистоянні та недопущенні посилення російської агресії.

Євразійський центр імені Діну Патрічіу висловлює подяку щедрим меценатам нашої ініціативи. До їхнього числа входить Світовий Конгрес Українців, Фонд Сміта Річардсона, Фонд Джорджа Чопівського, компанія «Chevron USA», Державний департамент США та фінансова група «Espirito Santo».

Євразійський центр також віддає шану пам'яті Діну Патрічіу — його далекоглядному засновнику-меценату, звістка про передчасну смерть якого, в серпні 2014 року, глибоко засмутила всіх членів Атлантичної Ради. Дім Свободи висловлює вдячність Девіду Креймеру за його віддану роботу в вирішенні труднощів, з якими зіштовхнулася Україна та її сусіди.

Фредерік Кемпе, Президент та виконавчий директор Атлантичної Ради
Марк П. Лаґон, Президент Дому Свободи

КОРОТКИЙ ОГЛЯД

У березні 2014 року Росія із застосуванням сили незаконно анексувала Кримський півострів, який належав до території України. Перше захоплення території на європейській землі з часів Другої світової війни викрило імперіалістичні амбіції Кремля та поставило під серйозну загрозу міжнародний порядок, що встановився після закінчення Холодної війни.

Від початку російської окупації мешканці Криму все частіше стають жертвами грубих порушень їхніх громадянських та політичних прав, а також прав людини. Серед цих порушень – політика дискримінації кримськотатарської етнічної меншини, порушення майнових прав та залякування незалежних голосів шляхом вибіркового правосуддя та застосування фізичної сили. Кремль намагається не допустити появи інформації щодо багатьох таких порушень, створюючи на півострові так зване «інформаційне гетто», через придушення місцевих та іноземних ЗМІ. В той час, коли увага західних ЗМІ повністю прикута до війни на сході України, порушення прав людини в Криму залишаються слабо висвітленими.

У цьому звіті зафіксоване тривожне погіршення ситуації з дотриманням права людини у Криму в умовах російської окупації. Ретельно відслідковуючи події, Андрій Клименко, головний редактор інформаційного порталу *Black Sea News* та голова наглядової ради фонду «Майдан закордонних справ», викриває репресивну та дискримінаційну політику Кремля проти трьох груп, які не підтримують анексію Криму, – етнічної, релігійної та національної. Головним чином така політика спрямована на членів корінного кримськотатарського населення, незалежних голосів, які хочуть висвітлювати ситуацію в Криму (журналістів, громадських активістів та членів неурядових організацій), а також власників українських паспортів.

Кримські татари, спільнота яких налічує 300 тис осіб, стали жертвами особливо жорстокого ставлення від початку анексії. Через відмову лідерів кримських татар визнавати фактичну владу, їм було заборонено

в'їзд на півострів, вшанування пам'ятних дат скасовувалося, а кримськотатарські ЗМІ опинилися під цензурою.

Активістів та журналістів, які виступають на захист прав людини, піддають тортурам, змушують покинути півострів через постійні залякування, а їхнє майно незаконно конфісковують. Також відомі випадки зникнення безвісти деяких з них, проте органи влади фактично не займаються розслідуванням цих справ.

Сьогодні, для мешканця Криму бути власником українського паспорта прирівнюється до державної зради. Мешканці Криму, які є власниками українських паспортів, фактично позбавлені права користуватися своїми політичними та громадянськими правами. Вони не можуть користуватися послугами соціальних служб, включаючи сферу охорони здоров'я, володіти майном або офіційно працевлаштовуватись.

Цей звіт лише частково висвітлює численні порушення прав людини в Криму, проте він чітко показує, що фізичне насильство, кримінальне переслідування та примусова еміграція членів потенційних «нелояльних» груп є невід'ємною складовою російської стратегії контролю півострова. Фіксує незначну частку цих порушень, А. Клименко відкриває вікно в «інформаційне гетто» півострова та повсякденне життя його мешканців через рік після російської окупації.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОКУПОВАНОМУ РОСІЄЮ КРИМУ

АНДРІЙ КЛИМЕНКО

Завдання цього звіту – задокументувати погіршення ситуації з дотриманням прав людини в Криму, в минулому автономного регіону України, з початку окупації та анексії Російською Федерацією. Криза, яка розпочалася у лютому 2014 року, все більше поглиблюється через російське законодавство та низку репресивних заходів, до яких вдається фактична влада півострова.

Ці дії, які не достатньо широко висвітлюються за кордоном, включають нав'язування російського громадянства, обмеження свободи слова та права на зібрання, захоплення приватного та державного українського майна, утиски незалежних ЗМІ, переслідування противників анексії та прихильників єдності України, а також етнічних та релігійних груп, які сприймаються як ворожі новому порядку. Головно, це є порушення основних прав людини, а в деяких випадках порушення міжнародного законодавства.

Цей звіт ґрунтується на інформації, доступній з українських та міжнародних ЗМІ, включаючи офіційні російські джерела та дослідження українських журналістів, які працюють під прикриттям у Криму, дані груп захисту прав людини, а також інтерв'ю, які автор безпосередньо взяв у мешканців Криму.¹

До анексії Криму Російською Федерацією у березні 2014 року ситуація з правами людини в Криму практично не відрізнялася від решти території України. В цілому, мешканці півострова користувалися свободою слова та правом на зібрання та мали активне громадянське суспільство. В Криму працювали численні незалежні друковані ЗМІ, телерадіомовлення та електронні ЗМІ. Неурядові організації (НУО) та місцеві ініціативні групи регулярно організовували збори, мітинги та пікети, пов'язані з політично-соціальними проблемами та

питаннями довкілля. Поширеними були протести проти корупції та незаконного будівництва. Кримськотатарські організації брали особливо активну участь у таких заходах.

У період масових протестів на Євромайдані з листопада 2013 до лютого 2014 року ситуація суттєво не змінилася.² Проте окупація та анексія Криму на початку 2014 року стала поштовхом до хвилі серйозних порушень прав людини, які тривають і сьогодні. В результаті цього півострів та його мешканці опинилися у абсолютно іншій ситуації, зумовленій бажанням Росії придушити несанкціоновану політичну діяльність та проукраїнські настрої, та водночас створити ілюзію законності таких дій та широкої підтримки населення.

Для того щоб зрозуміти суть цієї репресивної політики, важливо усвідомити, що анексія регіону не була результатом природних соціально-політичних процесів чи реалізацією прагнень населення Криму, як стверджує Росія. Насправді за останні роки мешканці Криму стали більш «українськими» в своїх поглядах. Як показують результати опитування, проведеного у 2011 році Центром Разумкова, незалежним політичним інститутом у Києві, 71,3% респондентів заявили, що вважають Україну своєю батьківщиною, у порівнянні з 39,3% опитаних у 2008 році.³ 66,8% етнічних росіян назвали Україну своєю батьківщиною. Серед етнічних українців та кримських татар ця цифра становила понад 80%.

Лише 18,6% опитаних відповіли, що не вважають Україну своєю батьківщиною, а 10% не змогли відповісти на запитання.

¹ Інтерв'ю з мешканцями Криму відбулися під час відвідин автора материкової частини України.

² У день, коли Президент Віктор Янукович відмовився підписувати Угоду про асоціацію з ЄС, десятки тисяч протестувальників вийшли на Майдан – головну площу міста Києва. Після спроби влади розігнати протестувальників силою демонстрації переросли у ще більші протести проти авторитарного режиму Януковича.

³ http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD122_ukr_3.pdf.

Проросійські сили під час патрулювання міжнародного аеропорту «Сімферополь», 28 лютого 2014 року. Джерело: Elizabeth Arrott/VOA.

Готуючись до анексії півострова, російські державні ЗМІ запустили кампанію проти всього українського та намагалися залякати етнічних росіян Криму можливими репресіями з боку «українських фашистів». Все це дуже нагадувало риторику, до якої вдавалася Партія Регіонів колишнього президента України Віктора Януковича, у зв'язку з Євромайданом.

Одразу після кампанії дискредитації розпочалося несанкціоноване проникнення на територію Криму та окупація (див. дод. Хронологія окупації). Перші дні російської окупації Криму, яка відбулася 26 лютого, стали початком розгортання стрімких подій на півострові: прибуття бойовиків (кубанських козаків) з Краснодарського краю Росії, секретної дислокації російських військових з військовою технікою та повітрянодесантних частин спеціального призначення, захоплення кримських аеропортів, адміністративних приміщень та портів, а також російського блокування українських військових та військово-морських баз і приміщень правоохоронних органів⁴

4 Козаки – це офіційні воєнізовані формування Російської Федерації. Вони діляться на регіональні територіальні війська та Військові Козацькі Громади. Найменші з них називаються «сотнями» – саме так під час Першої світової війни називали козацькі кавалерійські ескадрони, які налічували одну сотню вояків.

Кубанське козацьке військо (Краснодарського краю Росії) офіційно виступило з підтримкою російського населення Криму 28 лютого. Див. Simon Shuster, "Armed Cossacks Flock to Crimea to Help Russian Annexation Bid," *Time*, March 12, 2014, <http://time.com/22125/ukraine-crimea-cossacks-russia/> (англ.); Roland Oliphant, "Ukraine Crisis: On the New Crimea Border the Russian Army Waits," *Telegraph*, March 3, 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10674305/Ukraine-crisis-On-Crimeas-new-border-the-Russian-Army-waits.html> (англ.). Проте перша група Кубанського козацького війська в складі п'ятдесяти осіб прибула до Криму на запрошення Спілки козацтва Криму 26 лютого, за день до окупації. Збір козаків по тривозі зайняв всього

Блокування здійснювалося озброєними загонами кримської «самооборони», сформованими з числа козаків, які незаконно проникли на територію півострова, та колишніх бійців підрозділу «Беркут» (український підрозділ міліції особливого призначення, який було розформовано після розстрілу учасників протестів на Євромайдані).⁵ Представники виконавчих гілок кримської регіональної та Севастопольської місцевої влади були замінені, що відкрило шлях до позірної легітимізації окупації Криму через проведення референдуму 16 березня, законність та результати якого фактично не були визнані міжнародною спільнотою.

Цей референдум був проведений в умовах окупації та за присутності російських військових загонів, які складалися з козаків і представників «самооборони», які блокували перетин кордону, аеродроми та військові бази, а також контролювали виборчі дільниці

лиш дві години. Українські прикордонники намагалися перешкодити проникненню делегації на територію Криму. Як повідомляють російські ЗМІ, наприкінці лютого в Криму вже перебувала 1000 кубанських козаків. Проте, якщо вірити неофіційним джерелам, то їхня кількість насправді становила 6 тис. Також з неофіційних джерел козацького війська відомо, що кожен козак отримував 1000 рублів на день за перебування на території Криму.

Загони козаків були розкидані по всій території півострова. Разом з беркутівцями, козаки захоплювали контроль над пропускними пунктами на всіх транспортних коридорах та в'їзді до Криму (півострів Чонгар та Турецький вал), а також контролювали залізничні вокзали та адміністративні будівлі. Козаки розбили наметові містечка, перекирили в'їзди, вирили траншеї та бліндажі.

5 24 січня 2014 року в Севастополі відбувся з'їзд Таврійської сотні Терської Військової Громади з Ставропольського краю Росії, під час якого Севастопольській адміністрації було висунуто вимогу про створення «народних загонів» для охорони порядку в місті.

та приміщення виборчих комісій. Така ситуація з використанням квазі-військових, бюрократичних та псевдо-законних механізмів для збереження атмосфери дискредитації та залякування тих, хто ставить під сумнів законність захоплення Криму Росією, залишається актуальною і сьогодні.

ЗМІНА ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСТВА

Збереження цієї видимості законності вимагає встановлення нового бюрократичного порядку в Криму та культивування ідеї «лояльного» населення, нездатного на організований протест чи будь-яку іншу несанкціоновану політичну діяльність. Частково цього вдається досягнути, вдаючись до примусового набуття російського громадянства кримчанами, та заміною ключових кримських чиновників російськими.

За рік, що минув від початку окупації, на території усього півострова, Росія усунула місцевих кримських фахівців з стратегічно важливих посад. На зміну керівництву органів правопорядку, а саме: суддям, прокурорам, слідчим та працівникам служб безпеки прийшли кадри, що безперервно прибували з різних регіонів Росії.

Систематичний характер таких заміщень можна прослідкувати на окремих прикладах:

- 25 березня – після підписання договору про анексію Криму, президент Росії Володимир Путін призначає російського віце-адмірала військово-морського флоту, Олега Белавенцева, своїм офіційним представником у щойно створеному Кримському федеральному окрузі.
- 16 квітня – новим прокурором портового міста Федосія призначено прокурора з Красноярського краю Росії.
- 22 квітня – 150 працівників з різних регіонів Росії призначені на посади в слідчих органах Криму та Севастополя.
- 25 квітня – прокурор з міста Орськ Оренбурзької області Росії призначений на посаду прокурора кримського міста Алушта.
- 16 травня – новим керівником кримської газодобувної компанії «Чорноморнафтогаз», яка належить державній компанії НАК «Нафтогаз України» стає уродженець Краснодарського краю.
- 18 травня – прокурором Євпаторії на заході Криму стає уродженець російського Свердловська.
- 31 травня – Кримську та Севастопольську державну автомобільну інспекцію очолює керівництво з Російської Федерації.
- 28 липня – у трьох регіонах Криму призначено прокурорів з Російської Федерації.

- 25 серпня – 73 працівників із 13 територіальних управлінь Федеральної служби виконання покарань Російської Федерації прибувають до Криму, щоб приступити до виконання обов'язків.

Кремль змушує мешканців півострова взяти російське громадянство, забезпечуючи собі таким чином надійний тил серед загального населення, та, з іншого боку, змушуючи інакомислячих, покинути півострів. Ті громадяни, які відмовляються від російського громадянства, втрачають робочі місця, майно та право проживати в Криму.

18 БЕРЕЗНЯ УСІ
ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ, ЩО
ЗАКОННО ПРОЖИВАЛИ НА
ТЕРИТОРІЇ АВТОНОМНОЇ
РЕСПУБЛІКИ КРИМ ТА
МІСТА СЕВАСТОПОЛЬ,
БУЛИ АВТОМАТИЧНО
ВИЗНАНІ ГРОМАДЯНАМИ
РОСІЇ.

18 березня – усі громадяни України, що законно проживали на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, були автоматично визнані громадянами Російської Федерації. Громадяни, які хотіли зберегти українське громадянство, мали місяць, для того щоб повідомити про своє рішення російську окупаційну владу.

Ця процедура була проведена з порушенням усіх норм міжнародного законодавства в області громадянства. Окрім того, вона була зумисне ускладнена. На весь Крим, площею понад 26 000 км², працювало лише чотири офіси, які приймали документи громадян, що висловили бажання залишити українське громадянство – в Севастополі, Бахчисараї, Сімферополі та Білогірську. Подання документів поштою та через довірених осіб було неможливим. Деяким людям доводилося долати понад 150 миль (200 км), щоб дістатися до найближчого офісу. (Через величезні черги, 12 квітня було відкрито три додаткових офіси в місті Алушта, Ялта та Керч – за п'ять днів до

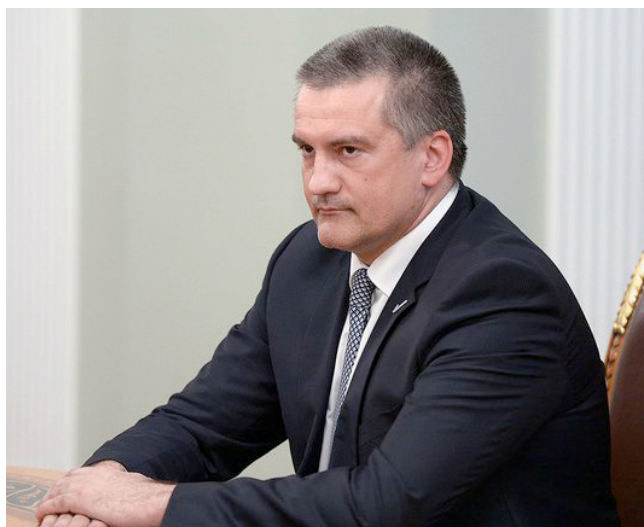
закінчення терміну прийому документів). Громадяни, які відмовилися від російського громадянства або досі не отримали російських паспортів, мали отримати посвідку на проживання. На території з населенням 2,4 млн осіб таких дозволів на рік може бути видано не більше ніж 5 тис.⁶

Особи, які не отримали посвідку на проживання, вважаються іноземними громадянами, та не мають права перебувати на «території Російської Федерації» довше, ніж 180 днів на рік. Місцеві мешканці Криму, які мають сім'ї, роботу та майно в регіоні, змушені регулярно виїжджати за межі півострова на тривалий період часу без будь-якої гарантії, що їм вдасться туди повернутися. Без посвідки на проживання такі особи не мають права працювати, а також до них застосовуватимуться квоти по працевлаштуванню для іноземців.⁷

Натомість, 15 травня український парламент приймає закон, який призупиняє заборону на подвійне громадянство для кримчан, які були змушені прийняти російське громадянство.⁸ У відповідь, російська Дума 28 травня приймає закон, який передбачає покарання для російських громадян, які мають подвійне громадянство та не повідомили про це російські органи влади. Штраф за недотримання вимоги складає до 200 тис рублів (близько \$5 200) або до 400 годин громадських робіт. Закон вступає в силу в січні 2016 року.⁹

За вимогою Російської Федерації кримські державні службовці, такі як судді, працівники міліції та органів державної влади, повинні здати свої українські паспорти.¹⁰ За словами мешканців Криму, перед працівниками державних закладів, включаючи школи та лікарні, стоїть аналогічна, проте неофіційна вимога.

Влада окупованого Криму заявила, що українські паспорти будуть дійсними лише до 1 січня 2015 року, після чого громадяни з українськими паспортами, що проживають на території Криму, вважатимуться іноземцями. В такому випадку, вони не зможуть отримувати безкоштовну медичну допомогу в державних медичних закладах, придбати стартові пакети для мобільних телефонів, реєструвати нерухомість, сплачувати комунальні послуги, бути зарахованими на навчання в університеті чи офіційно працевлаштуватися. З моменту набрання чинності

У квітні 2014 року Сергій Аксёнов був призначений на посаду виконуючого обов'язків «Голови Ради Міністрів Криму» російським президентом Володимиром Путіним. Джерело: www.kremlin.ru.

цього закону, українські паспорти, де факто, втратили будь-яку цінність у повсякденному житті кримчан.

Вдаючись до примусу у питанні переходу кримчан на російське громадянство, Кремль опосередковано обмежує їхню свободу пересування до території Російської Федерації. Українське законодавство не визнає документи видані окупаційною владою. Як наслідок, власники російських паспортів, виданих в Криму, не зможуть використовувати їх для поїздок у інші частини України. Також, зважаючи на те, що Україна повідомила інші держави, про визнання таких паспортів незаконними, існує велика ймовірність, що кримчани зіштовхнуться з труднощами, подорожуючи за кордоном, особливо до країн з візовим режимом. Це також вплине на тих громадян, які станом на 18 березня 2014 року, не досягли віку 18 років, і від яких не вимагається отримання паспорта для поїздок за кордон.¹¹

6 <http://www.blackseanews.net/read/85896>; <http://www.blackseanews.net/read/87562>; <http://www.c-inform.info/news/id/10994>.

7 <http://www.blackseanews.net/read/85239>; <http://www.blackseanews.net/read/81225>.

8 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

9 <http://www.blackseanews.net/read/80869>; <http://www.blackseanews.net/read/80309>.

10 <http://investigator.org.ua/news/124274/>.

11 Після досягнення 16-річного віку усі громадяни України зобов'язані отримати внутрішній паспорт, який стає їхнім основним та офіційним посвідченням особи. Для поїздок за кордон дорослі повинні отримати закордонний паспорт. Ті, хто не досяг 18 років, можуть подорожувати за кордон, якщо вони записані в закордонному паспорті батьків, або отримавши проїзний документ дитини для подорожей за кордон.

«Голова» Ради Міністрів Криму Сергій Аксьонов, «Голова» Верховної Ради Республіки Крим Володимир Константинов, Президент Російської Федерації Володимир Путін та «мер» міста Севастополь Олексій Чалий підписують договір про входження Криму до складу Російської Федерації, 18 березня 2014 року. Джерело: www.kremlin.ru.

ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ТА УТИСКИ ЗМІ: СТВОРЕННЯ «ІНФОРМАЦІЙНОГО ГЕТТО»

Росія хоче перетворити кримський півострів у інформаційне гетто, в якому громадяни не матимуть доступу до новин та можливості спілкуватися з рештою України. Відразу після підписання угоди про анексію, Росія почала вживати заходів для заміни українських інтернет-провайдерів на півострові. Доступ до українського телебачення був фактично заблокований, головні українські оператори мобільного зв'язку були відімкнені, а окупаційна влада розпочала відкриту рекламу нового російського провайдера.

Ще перед анексією Криму, 25 грудня 2013 року, до Кримінального кодексу Російської Федерації була внесена спеціальна поправка. Закон вступив в силу на території Російської Федерації 9 травня 2014 року, до якої на той момент вже входив Кримський півострів. Згідно з цими змінами, публічні заклики до «дій, спрямованих проти територіальної цілісності

Російської Федерації» є забороненими.¹² Публічними закликами до дій вважаються усні або письмові пропозиції або вимоги, спрямовані до конкретної особи, групи осіб або до широкої громадськості. Контекст, у якому такі заклики можуть бути озвучені, та чи ведуть вони за собою до реальних дій не прописані у законі.

Кримські ЗМІ були змушені перереєструватися відповідно до вимог російського законодавства, в результаті чого незалежні ЗМІ фактично перестали існувати на півострові. Частково під цей тиск потрапили й електронні ЗМІ, яким згідно з вимогами українського законодавства не була потрібна реєстрація, у той час коли російське законодавство вимагає реєстрації як друкованих, так і онлайн-видань.

Висловлення сумнівів щодо статусу Криму як частини Росії та підтримка його повернення до України в ЗМІ, в соціальних мережах чи на загал вважається злочином, який карається законом. Закон також передбачає потенційне ув'язнення терміном на три роки, штраф у розмірі до 300 тис рублів або стягнення заробітної плати засудженого за період двох років. Жорсткіші покарання, серед яких позбавлення волі терміном до п'яти років, передбачені для тих осіб, які роблять такі

¹² <http://www.blackseanews.net/read/80195>; <http://www.blackseanews.net/read/80100>.

заклики «використовуючи ЗМІ, в тому числі інформаційно-телекомунікаційні мережі (включно з мережею Інтернет)».¹³

Як і в випадку з російськими законами про «розпалювання екстремізму», визначення суті такого заклику чи наміру мовця/автора здійснюється правоохоронними органами. Саме тому юристи радять кримчанам обережно підбирати слова та навіть слідкувати за своєю інтонацією, коли мова йде про теми, пов'язані з Кримом, Україною чи Росією, аби їхні коментарі не сприйняли за «заклик» чи «гасло». І немає значення, де саме відбувається така розмова – в соціальних мережах, магазині чи в громадському транспорті.

У цій ситуації багато незалежних ЗМІ та громадських організацій, які не підтримують анексію Криму, покинули півострів, виїхавши на материкову частину України. Йдеться, зокрема, про «Центр журналістських розслідувань», «Black Sea News», «Події в Криму», «Чорноморську телерадіокомпанію», «Інформаційний прес-центр» та Таврійський інститут регіонального розвитку. Таким чином, у Криму зараз залишилися лише проросійські ЗМІ.

Від початку окупації трансляція усіх українських телеканалів була припинена. Ситуація з кабельним телебаченням є різною – від повного відімкнення українських каналів на деяких територіях до трансляції кількох, переважно розважальних каналів, на інших.

Інтернет-трафік з інших територій України також був одразу вимкнений. Уже через кілька днів після окупації прем'єр-міністр Росії, Дмитро Медведєв, доручив державній телекомунікаційній компанії «Ростелеком» в найкоротші терміни забезпечити в Криму доступ до Інтернету. Протягом наступного місяця компанія проклала підводний кабель через Керченську протоку з Росії. У травні «Ростелеком» став власником трьох кримських підприємств-виробників оптоволоконного кабелю у Криму.¹⁴ Наприкінці липня «Ростелеком» почав надавати свої послуги на півострові.¹⁵ Приватні інтернет-провайдери зараз повинні працювати з дотриманням вимог російського законодавства, яке передбачає зберігання інформації про користувачів протягом шести місяців, та відключення доступу до будь-якого сайту на вимогу Федеральної служби безпеки Російської Федерації (ФСБ).

Фактична влада Криму та органи влади Севастополя заявили, що вони мають право відключати користувачів мобільного зв'язку українських операторів, які до окупації займали ключові позиції на ринку послуг.¹⁶ До анексії користувачів мобільного зв'язку в Криму переважно обслуговували такі три найбільші українські оператори: «МТС-Україна» (57%), «Київстар» (21%) та «Астеліт» (16%).¹⁷

На початку серпня «МТС-Україна» та «Київстар» припинили роботу на території Криму. Обидві компанії заявили, що не несуть відповідальності за припинення надання послуг.

ВІД ПОЧАТКУ ОКУПАЦІЇ ТРАНСЛЯЦІЯ УСІХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ БУЛА ПРИПИНЕНА.

4 серпня російський оператор «К-Телеком» заявив про початок надання послуг на півострові на зміну «МТС-Україна».¹⁸ Наступного дня компанія «МТС-Україна» виступила з заявою, що не може контролювати важливий вузол, необхідний для забезпечення комунікації в Криму. Тоді, 8 серпня, українська компанія розпочала надавати послуги роумінгу в Криму, використовуючи мережу «К-Телеком», що призвело до значного здорожчання послуг цього оператора в регіоні. Дмитро Полонський, «заступник прем'єр-міністра» Криму заявив, що такий крок «МТС-Україна» є свідченням того, що компанія визнає, що працює в іноземній державі.¹⁹

У прес-центрі компанії «Київстар» заявили, що 11 серпня, невідомі озброєні люди увійшли до сімферопольського офісу компанії та почали встановлювати своє обладнання. Послуги компанії

13 <http://www.blackseanews.net/read/80195>.

14 Ilya Kharennikov, "Rostelecom Wins \$4.7 Billion Internet Job, Buys Crimea Operators," Bloomberg, May 13, 2014, <http://www.bloomberg.com/news/2014-05-13/rostelecom-wins-4-7-billion-internet-job-buys-crimea-operators.html> (англ.).

15 Doug Madory, "No Turning Back: Russia Activates Crimean Cable," Dyn Research, July 31, 2014, <http://www.renesys.com/2014/07/no-turning-back-russia-crimea/> (англ.).

16 <http://www.blackseanews.net/read/87640>; <http://www.blackseanews.net/read/87181>; <http://www.blackseanews.net/read/84999>; <http://www.blackseanews.net/read/84927>; <http://www.blackseanews.net/read/84876>; <http://www.blackseanews.net/read/84724>.

17 <http://ria.ru/economy/20140401/1002141618.html>.

18 James Barton, "MTS Ends Ukraine Services as Russia Reviews Crimea Telecom Options," Developing Telecoms, August 6, 2014, <http://www.developingtelecoms.com/business/deals/121-operators/5392-mts-ends-ukraine-services-as-russia-reviews-crimea-telecom-options.html> (англ.).

19 Там само.

залишаються недоступними на території Криму. Фактична влада півострова заявляє, що ці мобільні оператори покинули місцевий ринок через заборону українського законодавства здійснювати оплату за нерухомість, що здається в оренду, електрику та технічне обслуговування у російських рублях. На час написання звіту в Криму не залишилося жодного українського оператора мобільного зв'язку.

Станом на 25 серпня українські оператори виділених каналів також були закриті в Севастополі, а їхні користувачі перейшли на послуги «Ростелекому». Як повідомляє портал Black Sea News та аналітичний центр «Майдану закордонних справ», компанії «Укртелеком», головному оператору виділених ліній у Криму, доведеться зареєструвати свій бізнес у Криму, як цього вимагає російське законодавство, або продати свої активи російським операторам.²⁰

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРОТИВНИКІВ АНЕКСІЇ ТА «НЕЛОЯЛЬНИХ» ГРУП

У перші ж дні окупації Російська Федерація розгорнула широкомасштабну кампанію фізичного насильства та кримінального переслідування нелояльних груп та всіх, хто виступав проти анексії Криму. Прикриваючись питаннями безпеки, фактична влада півострова обмежила місця проведення масових зібрань. На півострові також змінили навчальну програму. Відомими є випадки залякування деяких релігійних громад та переслідування окремих осіб, зокрема через затримання, заволодіння їхнім майном та міліцейські рейди.

На початкових етапах до таких дій переважно вдавалися так звані сили «самооборони», проте з того часу вони переросли в систематичну кампанію, яка проводиться спільно з міліцією та ФСБ. Серед основних цільових груп можна умовно виділити такі три (деякі з них частково збігаються):

- етнічні українці та інші етнічні, релігійні та національні групи, які розглядаються, як такі, що підтримують позицію України в конфлікті, зокрема це громада Української православної церкви Київського патріархату, католики, євреї, а також емігранти з Польщі, Білорусії та країн Балтії;

²⁰ «Майдан закордонних справ» – це київський благодійний фонд, який займається формуванням неупередженого бачення української закордонної політики. Black Sea News – це кримський інформаційний портал, який був змушений покинути півострів у березні 2014 року, і зараз працює у Києві.

- кримськотатарська громада, передусім представники Меджлісу (органу самоврядування) та інших мусульманських організацій, у тому числі Духовне управління мусульман Криму та групи, які Росія, на відміну від України, вважає екстремістськими;

- журналісти, громадські активісти та члени неурядових організацій, створених до окупації.

У ПЕРШІ Ж ДНІ ОКУПАЦІЇ
РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ
РОЗГОРНУЛА
ШИРОКОМАСШТАБНУ
КАМΠΑНІЮ ФІЗИЧНОГО
НАСИЛЬСТВА ТА
КРИМІНАЛЬНОГО
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРОТИ
ВСІХ ПРОТИВНИКІВ АНЕКСІЇ
КРИМУ.

Українці

Інституційний тиск на етнічних українців в першу чергу стосувався релігійних інститутів та шкіл, у яких українська програма постійно скорочується через офіційні та неофіційні директиви. У квітні та травні 2014 року, кримські управління освіти заявили, що українська мова та література вивчатимуться лише як факультативний предмет.²¹ Водночас кількість уроків російської мови та літератури подвоїлася, також збільшилася кількість годин вивчення російської історії та географії. Ця ситуація, загострена загальними антиукраїнськими політичними настроями, вплинула на рішення більшості батьків та учнів не обирати українські предмети. 9 жовтня, Наталія Гончарова, так званий «Міністр» освіти, науки та молоді, заявила, що кількість бажаючих навчатися українською в Криму різко знизилася.²² Відтак з 600 кримських шкіл на півострові не залишилося жодної з українською мовою викладання, і лише у 20 школах окремі предмети викладаються українською.

²¹ <http://crimea.vgorode.ua/news/sobytyia/224277-ukraynskyi-yazyk-v-krymskykh-shkolakh-budut-yzuchat-po-zhelanyui>.

²² <http://ria.ru/education/20141009/1027621414.html>.

Це призвело до масового безробіття серед вчителів української мови, які були змушені знайти нове джерело доходів або перекваліфікуватися за власний кошт.²³ Окрім цього, учні випускних класів, які готувалися до здачі ЗНО (український аналог американського вступного тесту) для вступу до українських вишів, були позбавлені можливості навчатися за українською програмою.

Окрім питань освіти, у багатьох дітей Криму виникли й інші труднощі. Станом на 1 січня 2014 року в реєстрі Автономної Республіки Крим було 4 323 сироти та дитини, позбавлених батьківської опіки.²⁴ Деякі з них проживають у спеціальних інтернатних закладах півострова. Після анексії ці діти автоматично набули російського громадянства і фактично були позбавлені права обирати громадянство та місце проживання.²⁵

Визнання цих дітей громадянами Російської Федерації суттєво ускладнює процедуру всиновлення та опікунства для громадян України та інших країн, беручи до уваги посилення обмежень з боку Росії в питаннях усиновлення іноземцями. Доступу до повної інформації щодо захисту прав та інтересів цих дітей немає. Ця ситуація може призвести до порушення норм Конвенції ООН «Про права дитини», оскільки порушується право дитини на самовизначеність, зокрема на збереження громадянства, імені та родинних зв'язків.

Релігійні групи

Члени та лідери місцевих українських релігійних груп, які разом з протестувальниками стояли на Євромайдані проти президентства Януковича, та виступають проти російської анексії Криму, стають жертвами залякувань та переслідувань влади або невідомих нападників.²⁶ Одразу після того, як у лютому та березні ці групи виступили на підтримку українських військових частин, що опинилися в облозі, члени п'яти парафій Української греко-католицької церкви (УГКЦ) в Криму почали отримувати погрози про можливе переслідування та знищення їхніх парафій.

У березні троє священників УГКЦ – з Севастополя, Ялти та Євпаторії, були викрадені, проте згодом їх відпустили. Один із них, Микола Квич розповів, що його допитували представники сил кримської

«самооборони» та офіцери російської розвідки за звинуваченнями в екстремізмі.²⁷ Двоє інших священників відмовилися надати будь-які подробиці їхнього затримання та звільнення. Згодом навесні троє священників покинули Крим, проте вони повернулися на свої парафії наприкінці серпня. 2 вересня, священник з Євпаторії, Богдан Костецький та 12 парафіян були затримані по дорозі до Ялти. Їх тримали в підвалі, допитали та відпустили наступного дня без висунення обвинувачень. Ці дії були радше актами залякування, що пояснюються проукраїнською та промайданівською позицією греко-католицької церкви в Україні.²⁸ Греко-католицькі священники, які залишаються на півострові, чекають роз'яснення щодо правового статусу їхньої церкви.

З 600 ШКІЛ У КРИМУ НЕ
ЗАЛИШИЛОСЯ ЖОДНОЇ
З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
ВИКЛАДАННЯ.

Парафіянам та священнику української православної церкви Священномученика Климента Римського в Севастополі, яка розташована на території підрозділу академії військово-морських сил, було заблоковано доступ до приміщення храму.²⁹ 1 липня група озброєних чоловіків у формі російських козаків увірвалися до української православної церкви у селі Перевальне, Сімферопольського району та знищили релігійні пам'ятки. Під час нападу постраждала вагітна парафіянка та донька священника, яка хворіє на церебральний параліч, також нападники обшукали автомобіль священника. Архієпископ Сімферопольський і Кримський Климент, заявив, що міліція встала на сторону нападників та відмовилася оформити заяву.³⁰

Пастор кримського представництва «Армії спасіння», Руслан Зуєв, який повідомляв про застосування тиску

23 http://ipc-bigyalta.org/new_big_yalta/14463.html.

24 Crimea Field Mission on Human Rights, *Brief Review of the Situation in Crimea* (June 2014), http://crimeahr.org/sites/default/files/crimea_field_mission_report_june_2014_eng.pdf, p. 18 (англ.).

25 Там само. – ст. 18.

26 “Battle of Orthodox Christian Patriarchs as Ukraine's Filaret Denounces Russia's Kirill,” *Kyiv Post*, January 8, 2014, <http://www.kyivpost.com/content/politics/battle-of-orthodox-christian-patriarchs-as-ukraines-filaret-denounces-russias-kirill-334763.html> (англ.).

27 Sonya Bilocerkowycz and Sofia Kochmar, “Ukrainian Catholics Experiencing ‘Total Persecution’ in Crimea,” Catholic News Agency, March 18, 2014, <http://www.catholicnewsagency.com/news/ukrainian-catholics-experiencing-total-persecution-in-crimea/>; <http://investigator.org.ua/news/122162/>; <http://investigator.org.ua/news/122277/>.

28 <http://ru.krymr.com/content/article/26565233.html>; <http://www.unian.net/society/958567-v-krymu-zaderjali-svyaschennika-ugks-i-gruppu-prihojan-iz-evpatorii.html>.

29 <http://www.segodnya.ua/regions/krym/v-krymu-otbirayut-hramy-kiivskogo-patriarhata-516020.html>.

30 <http://ru.krymr.com/archive/news-ru/20140701/16898/16898.html?id=25408930>.

до представників протестантських релігійних груп у Криму, був змушений покинути півострів з сім'єю у червні. Він неодноразово отримував повістки в суд від ФСБ за його «проукраїнські» погляди.³¹ На початку березня, разом із сім'єю Крим покинув рабин громад прогресивного іудаїзму Сімферополя та України, Михайл Капустін. Наприкінці лютого, на стінах синагоги «Нер-Тамід» з'явилося зображення свастики та анти-семітські написи.³² У квітні, вандалі осквернили в Севастополі пам'ятник на місті загибелі 4,2 тис євреїв та кримчаків (нечисленна окрема етнічна спільнота єврейського населення, що розмовляє кримськотатарською мовою), які були вбиті 12 липня 1942 року солдатами нацистської армії.³³

ЧЕРЕЗ ВІДМОВУ ЛІДЕРІВ
КРИМСЬКИХ ТАТАР
ВИЗНАВАТИ ФАКТИЧНУ
ВЛАДУ, ЇМ БУЛО
ЗАБОРОНЕНО В'ЇЗД НА
ПІВОСТРІВ,
ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТНИХ
ДАТ СКАСОВУВАЛОСЯ,
А КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ
ЗМІ ОПИНИЛИСЯ ПІД
ЦЕНЗУРОЮ.

13 червня при спробі кинути «коктейль Молотова» в мечеть «Чукурча-джамі» в Сімферополі було пошкоджено фасад будівлі. Камера спостереження зафіксувала підпал, проте зловмисника досі не ідентифікували та не арештували. Окрім того, на паркані поруч з мечеттю чорною фарбою була нанесена свастика та дата підпалу.³⁴

31 "Crimea: Enforced Departure of Turkish Imams; FSB Surveillance," Forum 18 News Service, September 3, 2014, http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1992 (англ.).

32 <http://rus.newsru.ua/ukraine/21mar2014/kapustin.html>.

33 <http://www.newsru.com/russia/22apr2014/ussr.html>.

34 http://zn.ua/UKRAINE/mechet-v-simferopole-zabrosali-kokteilyami-molotova-146989_.html.

Кримські Татари

Від початку анексії кримські татари стали жертвами особливо жорстокого ставлення. За попередніми даними (останньої офіційної інформації немає) їхня громада налічує близько 300 тис.³⁵ Через відмову лідерів кримських татар визнавати фактичну владу, їм було заборонено в'їзд на півострів, вшанування пам'ятних дат скасовувалося, а кримськотатарські ЗМІ опинилися під цензурою.

Одним з найперших сигналів, що кримські татари зазнаватимуть жорстокого ставлення, стало 15 березня, коли тіло кримськотатарського активіста, Решата Аметова, знайшли за два тижні після того, як він брав участь у мирному протесті під стінами окупованого кримського парламенту.³⁶ За словами очевидців, Аметова вивели люди в військовій формі. Пізніше його родичі розповіли Human Rights Watch, що міліція класифікувала його смерть як насильницьку.³⁷ Прокуратура не надала жодної інформації про перебіг розслідування справи.

Приблизно через три тижні, 8 квітня, у селі Малоріченське, невідомі осквернили пам'ятник відомому кримськотатарському балетмейстеру XX ст., Акіму Джемілеву.

У цьому ж селі невідомі на вікнах школи намалювали червоною фарбою свастику. Директором школи є кримський татарин.³⁸

21 квітня члени загонів «самооборони» прибули до офісу Меджлісу кримськотатарського народу в Сімферополі і зняли український прапор, який було піднято на будівлі за два дні до цього. Схожий випадок трапився всередині вересня, після чого російські спецслужби обшукали будинок члена Меджлісу, та влаштували рейд на Меджліс і кримськотатарську газету.³⁹ Через кілька днів кримських татар повністю виселили з приміщення Меджлісу.⁴⁰

35 "Russia's Annexation of Crimea Upends Lives of Tatar Minority," Associated Press, December 10, 2014, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russia-s-annexation-of-crimea-upends-lives-of-tatar-minority/513093.html> (англ.).

36 <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/04/8/7021747/>.

37 Human Rights Watch, "Crimea: Disappeared Man Found Killed," March 18, 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/03/18/crimea-disappeared-man-found-killed> (англ.).

38 <http://investigator.org.ua/news/124075/>.

39 "Crimean Tatar Mejlis Raid, Searched by Police," Radio Free Europe/Radio Liberty, September 16, 2014, <http://www.rferl.org/content/crimean-tatar-mejlis-raid-police-search-avdet-simferopol/26587038.html> (англ.).

40 "Russian Officials Impound Crimean Tatars' Assembly," Radio Free Europe/Radio Liberty, September 18, 2014, <http://www.rferl.org/content/crimean-tatar-mejlis-russia-impounded/26592606.html> (англ.).

Російські військові намагаються блокувати дорогу кримським татарам, які перетинають пропускний пункт, що з'єднує Крим з Херсонською областю, травень 2014 року. Джерело: Reuters.

Наприкінці квітня, прес-служба Мустафи Джемілева, кримськотатарського та радянського дисидента, який раніше очолював Меджліс, заявила, що йому та ще одному кримськотатарському лідеру заборонили з'являтися на кримському державному телебаченні та радіо.⁴¹ Через два тижні, Джемілеву заборонили в'їзд на територію Росії та Криму, хоча на той момент російська влада спростовувала цю інформацію.

Він намагався в'їхати до Криму через пропускний пункт «Турецький вал» в Армянську, що на півночі Криму, проте був заблокований російськими спецслужбами та силами кримської «самооборони». Кримські татари прорвалися через пропускний пункт, щоб зустріти Джемілева. За це, прокурор Криму, Наталія Поклонська, видала розпорядження Слідчому комітету Росії та ФСБ розслідувати справи протестувальників за звинуваченнями у масових безпорядках з застосуванням сили проти правоохоронців та незаконний перетин державного кордону.⁴² Поклонська також виступила з погрозою розпустити Меджліс у зв'язку з «екстремістськими» діями кримських татарів.⁴³ Прокуратура відмовила у виданні татарським лідерам копії попередження, на основі якого вони могли б оскаржити рішення.

У червні сина Джемілева, Хайсера, забрали в відділок за звинуваченнями в вбивстві охоронця, який працював в будинку Джемілевих, у травні 2013 року. У період анексії Криму справа Хайсера Джемілева перебувала на повторному розгляді через можливу зміну статті злочину з «умисного вбивства» на «ненавмисне». Окупаційна влада заявляє, що тепер він має постати перед російським правосуддям. Під час прес-конференції 16 липня, Джемілев та його адвокат заявили, що згідно з рішенням Європейського суду прав людини Хайсера мають звільнити.

Проте вже наприкінці серпня він заявив, що його сина перевезли до СІЗО Краснодарського краю Росії.⁴⁴

15 травня офіцери ФСБ обшукали помешкання Алі Хамзіна, керівника управління зовнішніх зв'язків Меджлісу, на підставі того, що вони знайшли візитівку Хамзіна в членів «Правого сектора», – української політичної сили, демонізованої російською владою. Оскільки Хамзін у той час перебував з візитом у Києві, наступного дня за його сином, який також проживав у будинку, прийшли співробітники ФСБ.⁴⁵

Напередодні 18 травня, дня щорічного вшанування пам'яті усіх кримських татар, які були депортовані з Криму в 1944 році, фактична влада робила все

41 “Crimean Tatar Leaders Banned on Crimean State TV,” Crimean News Agency, April 22, 2014, <http://qha.com.ua/crimean-tatar-leaders-banned-on-crimean-state-tv-131226en.html> (англ.).

42 <http://www.blackseanews.net/read/79292>; <http://www.blackseanews.net/read/79825>.

43 “Protestors Warn Crimean Tatars Over ‘Extremism’ Amid Protests,” Radio Free Europe/Radio Liberty, May 4, 2014, <http://www.rferl.org/content/ukraine-crimea-tatars-warned-extremism/25372706.html> (англ.).

44 <http://www.kmu.gov.ua/control/en/videogallery/gallery?galleryId=247461056&> (in Russian); “Dzhemilev’s Son Transferred in Custody from Crimea to Krasnodar,” Radio Free Europe/Radio Liberty, September 29, 2014, <http://www.rferl.org/content/khaier-dzhemilev-son-custody-crimea-arrest-transfer-krasnodar-tatar/26611103.html> (англ.).

45 <http://www.blackseanews.net/read/80412>.

можливе, щоб запобігти проведенню масових зібрань. 16 травня Сергій Аксьонов, фактичний прем'єр-міністр Криму, видав указ, який забороняв проведення масових заходів на період до 6 червня.

НАПЕРЕДОДНІ 18 ТРАВНЯ,
ДНЯ ЩОРІЧНОГО
ВШАНУВАННЯ
ПАМ'ЯТІ УСІХ КРИМСЬКИХ
ТАТАР, ЯКІ БУЛИ
ДЕПОРТОВАНІ З КРИМУ
В 1944 РОЦІ, ФАКТИЧНА
ВЛАДА РОБИЛА ВСЕ
МОЖЛИВЕ, ЩОБ
ЗАПОБІГТИ ПРОВЕДЕННЮ
МАСОВИХ ЗІБРАНЬ.

У середині червня Сімферопольська міська рада відмовила у проханні кримськотатарських лідерів провести 26 червня у центральному парку міста щорічне святкування Дня кримськотатарського прапора, як це відбувалося у попередні роки. Міськрада відмовила, аргументуючи це тим, що «масові зібрання на території, яка не є пристосованою до такої кількості учасників заходу, може призвести до порушення громадського порядку, а також прав і законних інтересів інших громадян».⁴⁶

24 червня чоловіки в масках незаконно проникли до будинку Айдера Османова, заступника директора медресе у селі Кольчугіно Сімферопольського району, коли він перебував удома з дружиною та двома неповнолітніми дітьми.⁴⁷ Згодом того ж дня група чоловіків у масках захопила саму школу, де перебували учні, повідомив Айдер Аджімамбетов, прес-секретар Духовного управління мусульман Криму та заступник голови Меджлісу. Невідомі провели в школі обшук та вивезли заступника

директора, якого звільнили через кілька годин, не висунувши жодних обвинувачень.

5 липня голові Меджлісу Рефату Чубарову заборонили в'їзд до Криму та Росії терміном на п'ять років через звинувачення Меджлісу та самого лідера в екстремістській діяльності. Чубаров повертався до Криму з сусідньої області України, коли його зупинили на пропускному пункті та заборонили в'їзд на півострів.⁴⁸

Журналісти та політичні активісти

Список порушень проти журналістів та активістів від початку окупації Криму Росією може стати предметом окремого звіту. Проте скорочений виклад у цьому звіті сповна висвітлює усю серйозність ситуації, що склалася. Тон було задано ще на початку березня, коли озброєні чоловіки відімкнули українські радіо та телевізійні сигнали, а на їх місце прийшли російські.⁴⁹ Відтоді журналісти постійно стають жертвами утисків, насильства та погроз.

1 березня кілька членів кримської «самооборони» прийшли до редакції Центру журналістських розслідувань у Сімферополі.⁵⁰ За словами директора центру, Валентини Самар, члени воєнізованого формування зажадали побачити документи на реєстрацію організації та договір оренди офісу. Самар заявила, що невдовзі Федерація незалежних профспілок Криму, яка є власником приміщення, попросила центр звільнити приміщення до кінця місяця.⁵¹ 17 травня офіцери ФСБ затримали та протягом кількох годин допитували московського репортера польської газети «Gazeta Wyborcza», Вацлава Радзівіновича. За інформацією з різних джерел, його звинуватили в наданні неправдивих даних про себе або незаконному перетині кордону.⁵² Також були затримані кримський репортер української

48 Amnesty International, "Document-Ukraine: Crimean Tatar Leader Banned from Homeland," July 9, 2014, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR50/035/2014/en/82d8d901-6885-4bd3-81a0-e9752dbcff03/eur500352014en.html> (англ.).

49 Reporters Without Borders, "Freedom of Information in Dire Straits in Crimea," March 7, 2014, <http://en.rsf.org/ukraine-freedom-of-information-in-dire-07-03-2014,45960.html> (англ.).

50 David E. Caplan, "Masked Gunmen Seize Crimean Investigative Journalism Center," Global Investigative Journalism Network, March 2, 2014, <http://gijn.org/2014/03/02/masked-gunmen-seize-crimean-investigative-journalism-center/> (англ.).

51 <http://investigator.org.ua/news/120460/>.

52 Organization for Security and Cooperation in Europe, "Conflicting Sides Should Stop Targeting Media Professionals Covering Ukraine Crisis, Says OSCE Representative," May 19, 2014, <http://www.osce.org/fom/118686>; Reporters Without Borders, "Ukrainian and Russian Authorities Step Up Arrests of Journalists," May 21, 2014, <http://en.rsf.org/ukraine-ukrainian-and-russian-authorities-21-05-2014,46320.html> (англ.).

46 <http://www.blackseanews.net/read/82155>.

47 <http://www.blackseanews.net/read/82533>; <http://www.blackseanews.net/read/82539>; <http://www.blackseanews.net/read/82564>.

газети «День» Микола Семена та фотограф Леняра Абібулаєва.

Журналісти, які робили спроби висвітлити скасування вшанування річниці депортації кримських татар, та власне репортери кримськотатарської громади, були в особливій групі ризику. Напередодні річниці депортації фотограф кримської газети «Кримський телеграф» був затриманий силами «самооборони» за спроби сфотографувати маневри спеціальних загонів міліції.⁵³ 18 травня у день річниці кримськотатарський журналіст Осман Пашаєв та турецький оператор Ченгіз Кізгін були на кілька годин затримані в головному штабі воєнізованого формування в місті Сімферополь. Після їхнього звільнення на своїй сторінці в Фейсбуці Пашаєв повідомив, що обом журналістам погрожували фізичною розправою та піддавали психологічному тиску.⁵⁴ У них також вкрали техніку та особисті речі вартістю в 70 тис грн (на той час сума становила приблизно 6 тис дол). Після цього їх перевели до відділення міліції та допитали без присутності адвоката.

Того ж дня журналіст російського телеканалу «Дождь» знімав відео на центральній площі Сімферополя, коли сили «самооборони» наказали йому видалити зняте, що він і зробив, проте він все одно був доставлений до штабу «самооборони», а його відеотехніку знищили.⁵⁵

2 червня, сили «самооборони» затримали журналіста Сергія Мокрушина та продюсера Владлена Мельникова з Центру журналістських розслідувань за «неприпустимі коментарі» про чільних російських урядовців.⁵⁶ На них одягли наручники та відправили до штабу сил «самооборони», де були оглянуті їхні телефони та профілі в соціальних мережах. Обидва заявляють про побиття. Також існує інформація, що в Мокрушина були забої грудної клітки та перелом ребер.⁵⁷

3 червня редактор кримськотатарської газети «Авдет» Шевкет Кайбуллаєв, отримав виклик до прокуратури міста Сімферополь, де його повідомили, що газета проходить перевірку по факту здійснення екстремістської діяльності через такі формулювання у газеті, як «анексія Криму Росією» та твердження, що Крим є «окупованою територією».⁵⁸ Через два дні

засновник вебсайту «Події Криму», Руслан Югош, заявив про спроби кримської міліції чинити на нього тиск через влаштування допиту його 73-річній матері. За словами Югоша, представники міліції прийшли до його будинку та повідомили матері про виклик до районного відділу міліції для надання свідчень, не вручивши при цьому жодних офіційних документів.⁵⁹

ЖУРНАЛІСТИ ПОСТІЙНО СТАЮТЬ ЖЕРТВАМИ УТИСКІВ, НАСИЛЬСТВА ТА ПОГРОЗ.

22 червня співробітники окупаційної міліції затримали репортера Тетяну Козиреву і телеоператора Карена Арзуманяна з незалежного українського каналу Громадське ТБ, які вели пряму трансляцію з мітингу на площі Севастополя.⁶⁰ Журналісти розповіли, що їх допитали працівники Ленінського районного відділу міліції та департаменту боротьби з екстремізмом.

Активістів та журналістів, які виступають на захист прав людини, піддають тортурам, змушують покинути півострів через постійні залякування, а їхнє майно незаконно конфісковують. Також відомі випадки зникнення безвісти деяких з них, проте органи влади фактично не займаються розслідуванням цих справ.

Андрій Щекун, активіст Євромайдану та представник освітньо-культурного центру «Український дім»,⁶¹ був змушений переїхати з сім'єю до Києва після того, як 9 березня його викрали сили «самооборони». Щекуну катували та згодом відпустили 20 березня. 7 червня його квартиру в Бахчисараї, Крим, опечатали невідомі.⁶²

10 травня (за іншими джерелами 11 травня) уродженець Криму, режисер Олег Сенцов, був затриманий співробітниками ФСБ. Сенцов, який був активістом Автомайдану, на початку російської окупації займався постачанням продуктів та

53 <http://investigator.org.ua/news/127662/>.

54 <http://investigator.org.ua/news/127425/>.

55 Reporters Without Borders, "Ukrainian and Russian Authorities Step Up Arrests of Journalists," May 21, 2014 (англ.).

56 Crimea Field Mission on Human Rights, *Brief Review of the Situation in Crimea*, p. 5. (англ.).

57 Reporters Without Borders, "More Journalists Abducted in Eastern Ukraine and Crimea," June 4, 2014, <http://en.rsf.org/ukraine-more-journalists-abducted-in-04-06-2014,46399.html>. (англ.).

58 Crimea Field Mission on Human Rights, *Brief Review of the Situation in Crimea*, p. 6. (англ.).

59 Там само. – ст. 6.

60 Там само. – ст. 6.

61 Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім» є громадською організацією, яка займається культурно-освітньою діяльністю. Центр виступив на підтримку Євромайдану та під час «Революції гідності» 2013-2014 роки займався організацією відповідних заходів у Криму.

62 Crimea Field Mission on Human Rights, *Brief Review of the Situation in Crimea*, p. 17. (англ.).

Протестувальники в Москві несуть банер з написом «Окупація Криму – ганьба Росії!» під час Маршу миру у березні 2014 року.
Джерело: Bogomolov.PL.

всього необхідного українським військовим, які були заблоковані на базах Криму. Йому інкримінують підготовку терактів, завдання яких полягало в знищенні основних об'єктів інфраструктури Сімферополя, Ялти та Севастополя.⁶³

Разом з Сенцовим були затримані й інші активісти – Геннадій Афанасьєв, Олексій Чірній та Олександр Кольченко. Як заявляє ФСБ, вони є членами «Правого сектора», проте як сама організація, так і затримані спростовують інформацію про свою приналежність до «Правого сектора». 4 червня адвокат Сенцова, Дмитро Дінзе, заявив, що його клієнта катували, намагаючись змусити зізнатися. Дінзе подав заяву до Слідчого комітету Росії. Сенцову та Кольченко було відмовлено в проханні зустрітися з консулом України.⁶⁴ Суд постановив залишити під вартою Сенцова та інших підсудних по справі до середини січня.⁶⁵

Доля Василя Черниша, мешканця Севастополя та активіста Автомайдану, про зникнення якого заявили 15 березня, напередодні кримського референдуму, залишається невідомою. Сім'я Черниша побоюється, що його вже немає в живих.⁶⁶

Прокуратура та правоохоронні органи Криму не надають жодної інформації про перебіг розслідувань зникнень трьох інших активістів наприкінці травня. Мова йде про Леоніда Коржа, члена «Українського дому», який зник 22 травня, Тімура Шаймарданова, який зник 26 травня, та Серана Зінедінова, викраденого 30 травня. Усі були активними учасниками руху за територіальну цілісність України та надавали допомогу блокованим українським військовим частинам на початку російської окупації в лютому та березні. Родичі та друзі вважають, що ці зникнення були пов'язані між собою та мають політичний характер.⁶⁷

29 червня будинки Сімферополя були обклеєні листівками з закликами до громадян інформувати, за необхідності анонімно, департамент ФСБ про людей, які були «проти повернення Криму Російській Федерації» або були учасниками місцевого Майдану.⁶⁸

Серед жертв насильства та знущань є представники й інших груп. Так скажімо, досі немає інформації по справі вбивства майора військово-морських сил Станіслава Карачевського та 16-річного Марка Іванюка, якого, за словами свідків, 6 квітня жорстоко побив працівник міліції, через те, що юнак розмовляв українською мовою. Згодом хлопець помер від отриманих травм.⁶⁹

63 Там само. – ст. 17.

64 Amnesty International, "Ukrainian Detainee Threatened with Rape," June 24, 2014, <http://www.amnesty.org/fr/library/asset/EUR50/027/2014/fr/740a7dff-12c4-4685-8e57-159c923fa4ac/eur500272014en.html> (англ.).

65 "Moscow Court Prolongs Detention for Ukrainian Director," Radio Free Europe/Radio Liberty, September 29, 2014, <http://www.rferl.org/content/sentsov-crimea-terror-pretrial-detention-prolongation-lefortovo/26611965.html> (англ.).

66 Crimea Field Mission on Human Rights, *Brief Review of the Situation in Crimea*, p. 4. (англ.).

67 Там само. – ст. 4.

68 Там само. ст. 6.

69 "Russian Soldier Kills Ukrainian Officer in Crimea," Union Information Agency, April 7, 2014, <http://www.union.info/politics/904792-russian-soldier-kills-ukrainian-officer-in-crimea.html>; Crimea Field

МАЙНОВІ ПРАВА

Від початку анексії порушення майнових прав у Криму набуло небачених розмахів. Все українське державне майно на півострові експропрійоване під гаслом «націоналізації» у Республіці Крим. Майно приватних компаній також було швидко конфісковане через силові поглинання та зміну керівництва, проведену членами «самооборони». 30 липня кримська влада видала розпорядження, згідно з яким усі договори оренди об'єктів нерухомості видані до анексії, мають бути розірвані достроково та в односторонньому порядку. Станом на сьогодні було «націоналізовано» 400 державних компаній, і цей список невпинно росте. Зокрема, мова йде про всі морські порти, аеропорти, залізниці, виноробні заводи, сільськогосподарські підприємства, об'єкти водо- та енергопостачання, а також близько 200 санаторно-курортних закладів. Також були захоплені відомий Нікітський ботанічний сад, дитячий центр «Артек», нафтогазова компанія «Чорноморнафтогаз» та суднобудівний завод «Море».⁷⁰

Експропріація не обмежується лише українським державним майном. До списку багатьох інших «націоналізованих» підприємств входять профспілки, вищі навчальні заклади, Академія наук та громадські організації.

Майно приватних компаній офіційно не є експропрійоване, натомість вони стають об'єктами силових поглинань та чорного піару від фактичної місцевої влади. Для прикладу, чиновники вдаються до поширення неправдивої інформації про банкрутство або кризу приватного підприємства перед його конфіскацією.⁷¹ Передусім мова йде про майно, яке належить тим українським підприємцям, які не підтримують російську окупацію. Так, скажімо, 24 серпня поплічники «самооборони» заблокували вхід на територію керівництву великого суднобудівного заводу «Залив» у Керчі, начебто на прохання самих працівників. Завод належить українському мільярдеру Костянтину Жеваго, народному депутату, який підтримує демократичні зміни в країні.⁷²

Російська влада уникає брати безпосередню участь в процесах «націоналізації» і натомість вважає, що майно українського уряду було просто передане Республіці Крим. Схожа ситуація спостерігається і в випадку найбільших державних монополістів Росії, які не взяли конфісковані підприємства в Криму під прямий контроль, побоюючись міжнародних санкцій. Натомість окупаційна влада створила так звані «державні підприємства» з метою встановлення над ними контролю.

УСЕ УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ МАЙНО НА ПІВОСТРОВІ ЕКСПРОПРІЙОВАНЕ ПІД ГАСЛОМ «НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ» У РЕСПУБЛІЦІ КРИМ.

Зосередження такої великої кількості підприємств в руках «кримської влади» має тривожні економічні наслідки. Влада автономного Криму ніколи не керувала такою кількістю державних компаній одразу і не має для цього належного кадрового забезпечення державними управліннями, оскільки російські кадри півострова в основному належать до військової, правоохоронної та силової структур. Це становить серйозну управлінську проблему, що ймовірно призведе до глибокої економічної кризи в Криму. Ситуація також ускладнюється через неможливість залучення приватних іноземних інвестицій до окупованого Криму. Конфісковані компанії у Криму втратили старі ринки та контракти і перебувають у процесі переходу на російське законодавство. Їм вдається втриматися на плаву лише завдяки позикам російських банків, які переважно виділяються на зарплати.

Підхід Росії до економічного розвитку на окупованій території є опортуністичним та хаотичним по своїй суті. Плани на фінансування та спорудження моста через Керченську протоку змінюються кожні кілька тижнів. Також існує дуже багато різних ідей щодо забезпечення півострова водою, серед яких будівництва заводів з опріснення морської води, постачання води в танкерах та прокладання мережі підводних труб вздовж протоки.

Росії доведеться продовжувати активне дотування Криму, для того щоб втримати пенсії та зарплати державних службовців на рівні, який обіцяли перед

Mission on Human Rights, Brief Review of the Situation in Crimea, April 2014, <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1400849870> (англ.).

⁷⁰ За інформацією Black Sea News та «Майдану закордонних справ».

⁷¹ <http://www.sobytiya.info/public/14/44006>.

⁷² "Zaliv Goes to Court," Tradewinds News, September 18, 2014, <http://www.tradewindsnews.com/shipsales/344853/Zaliv-goes-to-court> (англ.).

референдумом. Для цього Москва вже зараз використовує кошти державних пенсійних фондів, а також бюджетні ресурси деяких регіонів Росії, що все викликає все більше незадоволення місцевого населення.⁷³

ВИСНОВОК

Російська окупація та анексія Криму дали початок масовим порушенням прав людини на території усього півострова. Фактична влада спільно з так званими загонами «самооборони» заблокувала роботу військових Криму та відрізала мешканців півострова від решти світу. Така політика вилася у численних затриманнях та зникненнях інакомислячих, переслідуваннях етнічних та релігійних меншин, придушеннях ЗМІ та силовій націоналізації українського державного майна. Інформація про значну кількість цих порушень залишається невідомою через ефективне придушення ЗМІ окупаційними силами та російську політичну риторику, за якою приховується та разюча реальність, у якій проживають мешканці Криму.

⁷³ http://www.ng.ru/economics/2014-06-26/1_pensii.html; <http://www.newsru.com/finance/25jun2014/siluanovdenegnet.html>; <http://inosmi.info/cctv-moskva-vkladyvaet-v-krym-milliardy-no-ne-vidit-blagodarnosti.html>.

ДОДАТОК: ХРОНОЛОГІЯ АНЕКСІЇ

Лютий–березень 2014

20 лютого – в день візиту Владислава Суркова, помічника президента Російської Федерації, до Криму, у соціальних мережах з'явилася інформація про те, що з Козацької бухти, де базується бригада морської піхоти Чорноморського флоту Російської Федерації, у напрямку до Севастополя вирушила колона броньованої військової техніки. Наступного дня російська влада виступила з заявою, що такі дії були спрямовані на посилення охорони флоту у зв'язку з складною політичною ситуацією в Україні. Також з'явилася інформація, що морська піхота мала посилити охорону військових частин Чорноморського флоту РФ на інших територіях Криму.

23 лютого – на зібранні у Севастополі незаконно «обирають» так званого «народного мера», а 24 лютого російські БТР блокують усі в'їзди до Севастополя.

25 лютого – ескадра Чорноморського флоту Російської Федерації, яка повернулася з Олімпійських ігор у місті Сочі, привозить з Новоросійська 11 тис солдатів з бойовою зброєю. У Севастополі військові російського Чорноморського флоту подають списки членів сімей на випадок евакуації. Бригада морської піхоти приведена в підвищену готовність. Два військові транспортні засоби з російськими номерними знаками та спецназом в'їжджають в Ялту та поселяються у санаторії Чорноморського флоту Російської Федерації.

У ніч з 26 на 27 лютого розвідувально-диверсійна група спецназу військово-десантних сил прибуває з Севастополя у військовій формі без розпізнавальних знаків та захоплює будівлі Верховного Суду та Ради Міністрів АР Крим у Сімферополі. Над будівлями підняті російські прапори, перед ними зводяться барикади.

27 лютого вранці воєнні Російської Федерації встановлюють блокпости на Перекопському перешийку та півострові Чонгар, який з'єднує Крим з материковою Україною. Разом з російськими військовими їх охороняють козаки, які прибули на місце раніше.

28 лютого – на позачерговій сесії окупованого кримського парламенту «голова» Володимир Константинов, доручає Раді Міністрів забезпечити права та свободи кримчан, сприяти охороні правопорядку та громадській безпеці шляхом створення спеціальних органів, до складу яких входять деякі колишні працівники підрозділу «Беркут». Цей підрозділ був розформований в Києві під час протестів на Майдані взимку 2013-2014 року за участь у розстрілі мирних протестувальників на Майдані. Починається активна кампанія організації груп самооборони з колишніх працівників «Беркуту», військовослужбовців, колишніх військових, козацьких організацій, кримінальних елементів та інших мешканців Криму, а також російських добровольців.

28 лютого – сили спецназу Російської Федерації без розпізнавальних знаків захоплюють аеропорти «Сімферополь» та «Бельбек» (у місті Севастополь). 11 російських бойових вертольотів Мі-24 порушують повітряний простір Криму зі сторони Росії, ще 8 російських військово-транспортних літаків ІЛ-76 приземляються на аеродромі у Гвардійському поблизу Сімферополя. Повідомляється, що літаки приземлятимуться кожен

15 хвилин, не чекаючи погодження з Державною прикордонною службою України. Кілька десятків одиниць російської броньованої техніки, серед яких помічені бронемашини «Тигр» та інші види техніки і озброєння, яких раніше не було у військових частинах флоту РФ у Криму, вирушають з Севастополя та Гвардійського у напрямку Сімферополя. Невідомі озброєні люди оточують загін морської охорони Державної прикордонної служби в Балаклаві.

1 березня – в Севастополь заходять два великі десантні кораблі Балтійського флоту РФ «Калінінград» та «Мінськ» з десантниками та технікою з Новоросійська.

2 березня – в Севастополь заходять два великі десантні кораблі «Оленегорський Горняк» Російського Північного флоту та «Георгій Побідоносець» Балтійського флоту РФ з підкріпленням десантників та технікою з Новоросійська.

3 березня – російські військові розпочинають блокування усіх військових частин та баз України в Криму, яке триватиме до 25 березня.

Командуючий Чорноморського флоту Російської Федерації, адмірал Олександр Вітко наказує українським військовим здатися до 5 години ранку 26 березня, у іншому випадку розпочнеться штурм підрозділів та частин ЗСУ по всій території Криму. Цей ультиматум особистому складу українських військових частин доводять російські військовослужбовці. Ракетний катер Чорноморського флоту Російської Федерації блокує вихід у відкрите море кораблям Прикордонної служби України з бухт Севастополя, зокрема з Балаклавської бухти. Ракетний крейсер «Москва», ракетний корабель «Шквал» та два інші російські ракетні катери блокують базу Військово-морських сил України «Донузлав» на північ від Євпаторії.

4 березня – під час прес-конференції Володимир Путін заявляє, що блокування об'єктів ЗСУ здійснюється місцевими силами самооборони, а не російськими військовими.

5 березня – російські чиновники продовжують спростовувати присутність російських військових у Криму, серед них лунають заяви Міністра оборони Російської Федерації, Сергія Шойгу.

7 березня – перед початком штурму командування оперативної групи Українських військово-повітряних сил у Криму російськими військовими у Севастополі, козаки зносять ворота бази, в'їжджаючи туди на вантажівках. Вже 8 березня 100 осіб з так званих сил «самооборони» з автоматичною зброєю, бронезилями та раціями прибувають у трьох автобусах на військовий облік та до призовного пункту в Сімферополі і встановлюють гранатомети на усіх поверхах. Цим загоном «самооборони» керує генерал у відставці, який представляється радником кримського уряду.

